

Рубан О.О.,

здобувач кафедри цивільного права № 2
Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ПРИ ВИКОРИСТАННІ ПРАЦІ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

При використанні людської праці на виробництві та в інших сферах, роботодавці, перш за все, повинні переслідувати цілі стосовно створення безпечних умов праці, ліквідації професійних захворювань та виробничого травматизму, усуненню небезпечних та шкідливих виробничих факторів. Виконання такого завдання повинно забезпечуватись чинним законодавством про охорону праці, головною метою якого є сприяння полегшенню та оздоровленню умов праці, запобіганню травматизму та професійних захворювань та правильного застосування цивільно-правових норм по відшкодуванню шкоди при використанні праці фізичних осіб.

Одним із видів недоговірних зобов'язань є зобов'язання з відшкодування шкоди. Згідно зі статтею 1166 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), вони виникають внаслідок порушення особистих немайнових, а також майнових прав фізичної або юридичної особи та спрямовані на забезпечення найбільш повного відновлення порушених прав за рахунок заподіювача шкоди.

Стосовно випадків заподіяння шкоди життю або здоров'ю фізичної особи межі використання норм, що регулюють деліктні зобов'язання діючим законодавством розширено. Як і раніше, в сферу їх дії включені випадки заподіяння шкоди при виконанні договірних зобов'язань (працівнику під час дії трудового договору, пасажиру під час дії договору перевезення). Нововведенням законодавства є те, що до відносин працівника (робітника, службовця) і роботодавця, що виникають з трудового договору, в даній сфері прирівняні також і відносини, засновані на договорах підряду, доручення, оплатного

надання послуг та інших договорах, що передбачають особисту працю громадянина в інтересах іншої особи.

Правовою підставою виникнення зобов'язання юридичної або фізичної особи відшкодувати шкоду, завдану їхнім працівником чи іншою особою, є норма ст. 1172 ЦК України. Можна передбачити кілька можливих ситуацій, коли зазначене зобов'язання може виникнути, зокрема: а) коли шкода була завдана найнятим юридичною або фізичною особою працівником під час виконання ним своїх трудових (службових) обов'язків; б) коли шкода була завдана іншій особі підрядником, що діяв за завданням замовника; в) коли шкода була завдана учасником (членом) підприємницького товариства або кооперативу під час здійснення ним підприємницької діяльності або іншої діяльності від імені товариства чи кооперативу.

Таким чином, ідеться про зобов'язання, які можуть мати місце у трьох сферах приватно-правових відносин: а) у сфері трудових (службових) правовідносин; б) у сфері цивільно-правових договірних, зокрема підрядних відносин; в) у сфері відносин, пов'язаних з участю у підприємницькому товаристві або членством у відповідному кооперативі.

Специфіка правовідношення в таких випадках полягає у неправомірності поведінки заподіювача шкоди, який при виконанні покладених на нього трудових (службових) обов'язків чи обов'язків за договором підряду за завданням замовника або здійснюючи представництво (виконуючи доручення) підприємницького товариства чи кооперативу, учасником (членом) яких він є, діяв неналежним чином. А оскільки останній діяв, хоч і неправомірно, але за умов виконання доручень свого роботодавця чи замовника-контрагента за договором підряду чи дорученням підприємницького товариства (кооперативу), то автоматично поведінка останніх набуває ознаки неправомірної.

Що стосується вини осіб, на яких покладається обов'язок з відшкодування завданої їхнім працівником чи іншими особами шкоди, то на наш погляд, слід вважати, що оскільки всі дії працівників (службовців) які вчиняються для виконання певних

трудових (службових) та інших обов'язків, юридично прирівнюються до дій юридичної або фізичної особи, які використовують найману працю, то й у разі завдання шкоди вони діють від імені та в інтересах зазначених роботодавців, замовників та підприємницьких товариств і кооперативів, а тому і вина безпосереднього заподіювача шкоди, який перебуває у відповідних відносинах з роботодавцями, які передбачені відповідачами відповідно до ст. 1172 ЦК України, має визнаватися виною останніх.

В будь-яких діях працівника, підрядника, представника підприємницького товариства або кооперативу, якщо вони здійснювались в межах покладеного на них обов'язку згідно з договором, уособлюються відповідні роботодавці, завдання яких виконували працівник, підрядник, представник. Оскільки поведінка останніх, фактично, прирівнюється до дій роботодавця, замовника, підприємницького товариства або кооперативу, то й обов'язок з відшкодування шкоди повинен покладатися на зобов'язану юридичну або фізичну особу не як за чужі дії, а як за свої, не за чужу вину, а за свою. Вина відповідальної юридичної або фізичної особи за шкоду, завдану їхнім працівником, підрядником чи учасником підприємницького товариства або членом кооперативу, пов'язується з певним ризиком настання негативних наслідків неналежної поведінки виконавця їхнього доручення. Це природно, адже згадані юридична або фізична особи, відповідальні за шкоду, завдану виконавцем їхніх завдань (доручень), як правило, є суб'єктами підприємництва. І їхня вина полягає у залежному від їхньої волі власному ставленні до вжиття чи невжиття адекватних заходів запобігання шкоди з тим щоб поведінка працівника, найнятого за трудовим договором, підрядника за договором підряду, виконуючого підприємницьку чи іншу діяльність від імені підприємницького товариства чи кооперативу їхнього учасника (члена), не набувала характеру протиправної.

Оскільки вина особи, відповідальної за завдану шкоду, у даному разі уособлюється неналежною поведінкою (виною) безпосереднього заподіювача шкоди, до нього можуть бути пред'явлені регресні вимоги відповідно до статті 1191 ЦК України.

Однак працівникам, котрі можуть спокуситися на дуже незначні переваги цивільно-правових форм найму, слід пам'ятати, що суттєво незахищеними залишаються їх права та інтереси як фактичних виконавців, що зголошуються для роботи за трудовими угодами. Адже у разі виконання цивільно-правових договорів не діють гарантії, які встановлені законодавством України про працю.

Договором може бути посилена відповідальність заподіювача шкоди у порівнянні із звичайною, деліктною. Як зазначають деякі вчені, норми, направлені на встановлення підвищеної відповідальності перевізника перед пасажиром, не вміщуються в рамки інституту, присвяченого зобов'язанням з відшкодування шкоди. Вони повинні бути включені до глави про договір перевезення. Проте, ст. 928 ЦК України передбачає, що відповідальність перевізника за шкоду, завдану каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю пасажирів, визначається відповідно до глави 82 (Відшкодування шкоди) цього Кодексу, якщо договором або законом не встановлена відповідальність перевізника без вини.

Тому закріплення на законодавчому рівні обов'язку укладати письмовий договір між підрядником, замовником і робітниками які виконують роботу (надають послуги) є необхідним для захисту прав робітників у разі настання нещасного випадку під час виконання робіт (надання послуг), а також і захисту прав роботодавців в разі пред'явлення до них неправомірних вимог.